

УДК 069.8(093)“2019”:355.1-053.18“1939/1945”-047.24

© *Наталія ФІЛАНОВА, Лариса НЕСТЕРУК*

АНАЛІЗ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ З УСТАНОВЛЕННЯ ДОЛЬ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВИЯВЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРО ЗАГИБЕЛЬ ЗА 2019 р.

Проаналізовано пошукову діяльність науковців музею, спрямовану на встановлення долі полеглих комбатантів у роки Другої світової війни. порушено питання необхідності проведення такої роботи для сучасного суспільства. Розглянуто напрями пошукової діяльності щодо встановлення долі загиблих військовослужбовців та виявлення документів про загиблих у межах історико-соціологічного дослідження музею за темою «Щодо питання історичної пам'яті про війну в Україні». Узагальнено результати науково-дослідної діяльності з встановлення долі загиблих військовиків у 2019 р.

Ключові слова: *пошук, лист-запит, увічнення пам'яті, людські втрати, Національний музей історії України у Другій світовій війні.*

У 2019 р. людство відзначало трагічну дату – 80 років від початку найбільшого в історії ХХ ст. збройного протистояння – Другої світової війни. Капітуляція гітлерівської Німеччини й знищення нацизму як ідеології та практики є заслугою мільйонів українців. Важливість цієї сторінки історії зумовлена ще й тим, що минулій війні належить особливе місце у формуванні світоглядних орієнтирів українського суспільства. Європейська орієнтація та гуманізація українського суспільства потребують визнання цінності кожного людського життя, обліку всіх військових утрат.

Національний музей історії України у Другій світовій війні вже понад 10 років працює над дослідженням цього актуального питання. На основі джерельного фонду, який зберігається в музеї (налічує близько 3 млн персональних документів про загиблих і зниклих безвісти воїнів, призваних із території України), Книг Пам'яті України та загальнодоступних Інтернет-ресурсів проводиться науково-документальний пошук задля встановлення долі загиблих та визначення місць їхнього поховання.

Упродовж 2007–2019 рр. на адресу музею надійшло 12 077 листів-запитів щодо встановлення доль бійців, полеглих у роки Другої світової війни. Лише за 2019 р. він отримав 1066 таких звернень.

Метою цієї статті є аналіз та систематизування результатів науково-дослідницької діяльності з установаження доль загиблих військовослужбовців за 2019 р. у межах історично-соціологічного дослідження музею «Щодо питання історичної пам'яті про війну в Україні».

У пропонованій розвідці проаналізовано науково-документальний пошук за кількісними та якісними показниками, які характеризують запити за видами, тематикою питань, географією та способами надходження.

Загальна характеристика запитів

Упродовж 2019 р. на адресу музею надійшли запити, які умовно можна поділити на: тематичні, соціально-правові, генеалогічні та непрофільні.

Найбільший пласт із загальної кількості звернень – тематичні. Такі запити потребують виокремлення питання за певною темою: встановлення особових даних воїна; дослідження бойового шляху загиблого або його військової частини; пошук місця загибелі або поховання бійця, надання необхідної інформації для вирішення питання увічнення пам'яті тощо.

У листі з м. Гродно (Білорусь) від Павла Вікторовича Борбицького було запитання про місце поховання його прадіда Володимира Семеновича Горбача, 1905 р. н. У родині збереглася вирізка з невідомої української газети, де зазначено, що розшукуваний загинув у бою 28 липня 1944 р., похований у м. Шяуляй (нині – Литовська Республіка).

Запитувач повідомив про безрезультатні пошуки загиблого в різних братських могилах м. Шяуляй та про своє щире бажання знайти й відвідати поховання прадіда [1].

У результаті проведеної роботи в документальному фонді музею вдалося знайти сповіщення про загибель В.С. Горбача, згідно з яким військовослужбовець поліг 27 липня 1944 р. і був похований у м. Шяуляй. Підтвердженням факту поховання бійця саме в Литві стала облікова картка № 45-04 військового поховання у с-щі Гінкунай Шяуляйського району, розміщена на загальнодоступному сайті об'єднаної електронної бази загиблих воїнів. У списках похованих під № з/п 181 значився рядовий Горбач В.С. (без повного зазначення персональних даних).

Підставою припустити, що у згаданій братській могилі покоїться прах саме Володимира Семеновича Горбача, став той факт, що у с-щі Гінкунай значився похованим його однопольчанин – Кутод Мурат Джанабаєв, який загинув в один день із розшукуваним. Музейники порадили запитувачу звернутися до місцевих органів влади за адресою розміщення могили щодо увічнення пам'яті загиблого прадіда.

Соціально-правові запити спрямовано на соціальний захист і забезпечення прав громадян як нашої, так і інших держав – на території України та за її межами. Слід зазначити, що в попередні роки такі запити надходили здебільшого від державних установ: військкоматів, управлінь пенсійного фонду та соціального захисту громадян, юридичних організацій. У 2019 р. соціально-правові запити музей отримував здебільшого від фізичних осіб, яких цікавило підтвердження фактів участі бійця у війні, русі Опору; призову до лав Червоної армії; загибелі на фронті, в концтаборі тощо. Найчастіше така інформація була необхідна для вирішення питань спадку та увічнення пам'яті полеглих.

«...У моїх родичів, які мешкають у м. Тернополі, є сповіщення про загибель дядька – Петра Гнатовича Медвідя, 1926 р. н., який помер в евакошпиталі № 5891 у 1944 р., був похований у Києві, на Куренівському кладовищі, навіть зазначено номер ділянки. Проте на цій ділянці не вдалося виявити бодай якусь згадку про поховання солдата» [2]. Цей лист надійшов на сторінку музею в мережі Facebook від пана Володимира. Запитувачу для вирішення питання рекомендували звернутися до адміністрації кладовища за адресою розміщення могили.

Щороку більше надходить листів із запитаннями генеалогічного характеру. Молодь дедалі більше цікавиться історією свого роду, життям пращурів. Наша держава йде назустріч таким бажанням. Сьогодні у відкритому доступі фонди багатьох архівів, бібліотек та музеїв. Співробітники музею працюють також над викладенням у мережі Інтернет інформації, акумульованої в музейній електронній базі даних на загиблих та зниклих безвісти воїнів (<https://martyrology.org.ua>).

Найменшу за чисельністю групу серед отриманих звернень становлять непрофільні запити. Вони містять запитання про долю цивільних осіб, примусових робітників, вивезених на роботу до Німеччини, людей, які залишилися на окупованих територіях, тих, хто воював у загонах УПА, партизанських з'єднаннях, вів боротьбу в підпільних організаціях, військовослужбовців, які померли після війни, та ін.

Стосовно пошуку даних про Демида Даниловича Корнійчука, 1907 р. н., уродженця с. Старий Майдан (нині – Пулинського району Житомирської області), загиблого в 1942–1943 рр. і похованого в рідному селі, звернувся його правнук Максим Олександрович Пінчук із м. Львів [3].

Запитувач повідомляв, що прадід воював у партизанському загоні, був схоплений колабораціоністами й розстріляний німцями. Родичам вдалося перевезти тіло й поховати в с. Старий Майдан. На безіменній могилі пізніше встановили хрест. Правнук мав на меті впорядкувати її. Тому необхідно було з'ясувати дату загибелі родича. Запитувачу порадили звернутися до Центрального державного архіву громадських об'єднань України, де зберігаються документи партизанських загонів, що діяли в роки війни на території України.

Класифікувати запити, в яких міститься інформація про долю учасників війни, можна й за адресантами: від юридичних осіб (службові); від фізичних осіб (громадян України та іноземців).

До категорії «службові» можна зарахувати запити, що надійшли до музею від Міністерства оборони України, Міністерства закордонних справ України, Інституту національної пам'яті України, Інституту історії України НАН України, Управління праці та соціального захисту населення, Посольства Російської Федерації в Україні, судових органів різних рівнів, обласних та районних військкоматів, органів місцевого самоврядування тощо.

Запити від фізичних осіб – це ті, що надходять від родичів полеглих воїнів, а також науковців, журналістів, публіцистів, які працюють із темою Другої світової війни.

Невелика група запитів із цієї категорії надійшла з інших країн. Такі звернення запитувачі надсилають самостійно або через юридичні установи, що займаються вирішенням питань соціально-правового значення. У 2019 р. музей отримав запити з Білорусі, Грузії, Ізраїлю, Казахстану, Киргизстану, Німеччини, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки з проханнями з'ясувати долю, бойовий шлях або місце поховання загиблого.

Із заявою про встановлення місця поховання загиблого в Другій світовій війні Мілі Абрамовича Ланцмана, 1925 р. н., уродженця с. Станіславчик Жмеринського району Вінницької області, звернулися родичі, які мешкають в Ізраїлі, – сестра Мір'ям Клайн (уроджена Ланцман) та племінниця Ольга Троянська [4].

У результаті проведеного науково-документального пошуку вдалося встановити місце поховання загиблого в с. Коршів Коломийського району Івано-Франківської області.

Шляхи надходження запитів до музею різні. Останнім часом збільшилася кількість звернень електронною поштою. Звичайною – надсилають листи здебільшого люди похилого віку. Значно скоротилася кількість заяв, які респонденти заповнюють у музеї особисто.

Кількісний аналіз запитів

Із 1066 запитів, що надійшли до музею в 2019 р., співробітники науково-дослідного відділу з питань військових втрат України та історичної пам'яті опрацювали в I кварталі – 392, у II – 185, у III – 354, у IV – 135.

Останнім часом інтерес до проблеми втрат у роки Другої світової війни можна назвати стабільним. Незначний кількісний спад компенсується складністю досліджуваних запитів.

Таблиця 1

2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
760	760	1368	1205	1066

Упродовж 2019 р. відповіді надавали як на індивідуальні, так і на комплексні запити.

Серед комплексних – слід виокремити: встановлення персональних даних на 243 осіб – уродженців Киргизстану, похованих на території України; 11 військовослужбовців – уродженців с. Лемешівка Яготинського району Київської області, для увічнення їхніх прізвищ на меморіальних плитах пам'ятника воїнам-землякам; 165 бійців, призваних до армії з території України, які загинули в нацистському таборі для військовополонених на о. Енгелей (Норвегія), та ін.

Основний зміст індивідуальних запитів

Звернення, що надходять до музею, можна систематизувати за тематикою та напрямками пошуку.

Зміст прохань, із якими зверталися запитувачі у 2019 р., залишився незмінним: пошук будь-якої інформації про загиблого; встановлення або уточнення місця поховання; визначення військової частини, у складі якої він воював; встановлення відомостей про родичів або їхньої адреси; підтвердження національності військовослужбовця; надання інформації про воїнів, які після війни залишилися живими; наявність нагород у військовослужбовця; підтвердження відомостей про загиблих для створення мартирологів, місцевих Книг Пам'яті; допомога в увічненні пам'яті полеглих; надання інформації для доповнення головної та створення виставкових експозицій (відповідно до запитів наукових співробітників музею) тощо.

Єдиною відмінністю в тематиці запитів є те, що запитувачі менше звертаються до музею із проханням надати копії документів для отримання пільг від держави, виняток становлять звернення про надання довідок, необхідних для виплат надбавок до пенсії. Такі запити надходять через Міністерство оборони України, військкомати та державні установи.

Саме для виплат надбавок до пенсії звернулася по інформацію про загибель батька – Івана Васильовича Суярка, 1910 р. н., – жителька с. Глинище Хойницького району Гомельської області Білорусі Вікторія Іванівна Суярко [5].

Запитувачка отримала копію документа, який зберігається в музеї, де вказано, що розшукуваний зник безвісти у квітні 1942 р. Крім того, була знайдена додаткова інформація на загальнодоступному сайті об'єднаної електронної бази даних загиблих воїнів про Івана Васильовича Суярка – техника-інтенданта І рангу 919-ї окремої телеграфно-експлуатаційної роти, який помер від хвороби 27 червня 1942 р. й був похований на Покровському кладовищі м. Волоколамськ Московської області.

Серед індивідуальних щорічних звернень найчисленнішими були запити про надання будь-яких відомостей про загиблого або зниклого безвісти родича.

«Можливо, у Вашій базі документів знайдеться справа мого прадіда. Моя бабуся й до цього часу чекає на звістку про свого тата Варнаву Семеновича Янішевського, який у званні сержанта був призваний Тетіївським РВК. Воював у складі 318-го стрілецького полку 241-ї стрілецької дивізії 1-го Українського фронту. Родина отримала повідомлення про поранення бійця, але подальша його доля невідома. Моя бабуся, вже будучи заміжною, все вдивлялася в кожного солдата, який потрапляв у поле зору, – чи не батько, бува, йде? Мені дуже хочеться, щоб наприкінці життя моя бабуся знала правду. З повагою Надія Віталіївна Баглай» [6].

У документальному фонді музею розшукали відмітку в Алфавітній книзі безповоротних втрат Тетіївського РВК про те, що сповіщення про загибель сержанта Варнави Семеновича Янішевського в січні 1949 р. отримала дружина. Також вдалось установити, що прадід запитувачки, ймовірно, загинув на території Івано-Франківської області.

Другою за чисельністю групою запитів були ті, в яких адресанти цікавилися місцем поховання загиблого.

«...Мій двоюрідний брат Касіян Іванович Конончук народився в с. Лютарка Ізяславського району Кам'янець-Подільської області. Був на фронті, воював, у 1944 р. прийшла "похоронка". Мама Касіяна в 1945 р. померла, "похоронка" зникла. Ми до сьогоднішнього дня не знаємо, де Касіян загинув, де похований. З родини вже нікого немає, крім мене, 90-літнього старого», – написав у листі Павло Никанорович Конончук [7].

Під час пошуку відомостей про полеглого було виявлено сповіщення про загибель, згідно з яким він помер від ран 10 липня 1944 р. Спочатку був похований на братському кладовищі с. Ворона Ковельського району Волинської області. У списках воїнів, полеглих і похоронених на території Ковельського району (їх передав до музею Ковельський ОМВК), було знайдено інформацію, що рядовий Касіян Іванович Конончук значиться похованим у братській могилі с. Білашів під № з/п 67.

Завдяки зусиллям науковців музею Павло Никанорович Конончук довідався про долю й місце поховання свого брата.

Із поступовим викладенням у відкритий доступ у мережі Інтернет документів, які стосуються долі військовополонених, збільшується кількість запитів на цю тему.

Із запитом про долю та місце поховання Василя Петровича Каракохи, 1910 р. н., уродженця с. Терешки Сквирського району Київської області, призваного до лав армії в 1941 р. Сквирським РВК, звернувся правнук загиблого Дмитро Сергійович Кушпіль [8].

Серед документів про полеглих воїнів, переданих до музею Маньківським РВК Черкаської області, було знайдено сповіщення про загибель, згідно

з яким розшукуваний зарахований зниклим безвісти в січні 1944 р. Також на сайті об'єднаної електронної бази загиблих воїнів вдалося виявити інформацію, відповідно до якої він потрапив у полон 10 січня 1944 р. під м. Умань. Перебував у таборі для військовополонених Б'єрнелєва, шталазі II В, на півночі Норвегії, за полярним колом, помер у полоні 24 червня 1944 р. Похований на кладовищі для військовополонених. У 1951 р. за розпорядженням норвезького уряду було здійснено перепоховання праху радянських воїнів із різних місць на одному військовому кладовищі на о. Х'єтта, на узбережжі Гельгеланд.

Із проханням надати відомості про загиблих у роки війни звертаються юридичні установи під час розгляду питань професійної правничої допомоги родичам полеглих.

Із запитом до музею звернулося адвокатське бюро «Галина Бідула та партнери» (м. Львів) для надання правової допомоги Галині Іванівні Богатиренко, доньці загиблого солдата Ігната Єкатериновича Сая [9].

Під час пошуку паперів, пов'язаних із цим військовослужбовцем, було виявлено три документи про його долю й загибель.

Важливим складником документально-пошукової роботи науковців є передача до музею матеріалів полеглих воїнів.

Із проханням відшукати інформацію про долю її прадіда Марка Лаврентійовича Антонюка звернулася до музейників киянка Леся Олександрівна Домбровська. Запитувачці було відомо лише місце й рік народження родича [10].

У документальному фонді музею було знайдено сповіщення про загибель розшукуваного, згідно з яким він зарахований зниклим безвісти в січні 1945 р. Сповідання, виписане Управлінням з обліку загиблого і зниклого безвісти рядового і сержантського складу, отримала дружина полеглого в 1947 р.

Водночас вдалося знайти інформацію на загальнодоступних сайтах про нагородження прадіда запитувачки Марка Лаврентійовича Антонюка, 1913 р. н., уродженця с. Гоцулівка Чернівецького району Вінницької області, орденом Слави III ст. в жовтні 1944 р. та анкету про пошук загиблого.

Із нагородного листа довідалися, що червоноармієць Марко Лаврентійович Антонюк служив снайпером-стрільцем у 42-му стрілецькому полку 180-ї стрілецької дивізії 2-го Українського фронту, а з анкети – що в жовтні 1944 р. М.Л. Антонюк був поранений і відправлений до шпиталю, куди не прибув (про це повідомляв начальник лікувального закладу). В анкеті також вказувалося, що розшукуваного можна вважати зниклим безвісти в жовтні 1944 р.

Зрозуміло, що такий складний пошук могли здійснити лише фахівці. Вдячна Леся Олександрівна Домбровська передала до музею документи воїна, що зберігалися в родині.

Географія запитів

У Таблиці 2 листи-запити систематизовано за країною проживання адресантів. Зарубіжні країни подано в алфавітному порядку.

Таблиця 2

Країна*	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Україна**	756	632	549
Австралія	1	–	–
Азербайджан	–	311	–
Білорусь	8	18	10
Вірменія	–	1	–
Грузія	1	1	1
Ізраїль	1	3	1
Іспанія	1	–	–
Казахстан	262	1	4
Країна*	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Киргизстан***	–	1	243
Китай	–	37	–
Литва	2	–	–
Німеччина	2	3	5
Нова Зеландія	–	1	–
Норвегія****	–	–	165
Польща	1	–	–
Російська Федерація*****	42	168	60
США	2	–	1
Узбекистан	271	–	–
Франція	4	–	–
Без зазначення країни (e-mail)	10	28	27
Загалом:	1368	1205	1066

* Назви країн подано за Таблицею територіальних типових поділів рубрикатора Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського [11].

** В одному комплексному зверненні від пошуковця містилися запити про долі 13 воїнів-односельців із с. Лемешівка Яготинського району Київської області; комплексні запити на встановлення долі шістьох в'язнів табору для військовополонених Наутсі та п'ятьох – табору для військовополонених Нойгаммер – уродженців України.

*** В одному комплексному зверненні містилися запити про долю 243 воїнів-киргизів;

**** Комплексний запит на встановлення долі 165 в'язнів табору для військовополонених на о. Енгелей (Норвегія).

***** З урахуванням запитів ГО «Безсмертний полк – Москва».

Порівняно з попереднім роком збільшився кількісний показник установлених доль загиблих воїнів, уродженців Киргизстану, похованих на території

України.

Із загальної кількості запитів від громадян України найбільше звернень надійшло від жителів Київської області та м. Київ (Таблиця 3).

Таблиця 3

Регіон	2017 р.	2018 р.	2019 р.
АР Крим	4	5	–
Вінницька	8	134	13
Волинська	2	3	4
Дніпропетровська	10	14	27
Донецька	6	6	2
Житомирська	8	6	–
Закарпатська	–	–	–
Запорізька	12	6	9
Івано-Франківська	4	4	1
Київська*	15	10	76
Регіон	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Кіровоградська	8	1	2
Луганська	–	1	2
Львівська	6	2	6
Миколаївська	4	4	4
Одеська	6	3	3
Полтавська	15	4	7
Рівненська	1	1	4
Сумська	2	8	4
Тернопільська	2	3	5
Харківська	9	12	10
Херсонська	1	–	10
Хмельницька	9	–	9
Черкаська	9	6	12
Чернівецька	2	1	–
Чернігівська	580	7	13
м. Київ**	33	176	290
Загалом:	756	416	513

* З урахуванням запиту, що надійшов із с. Лемешівка Яготинського району.

** З урахуванням запитів від Національного комітету Товариства Червоного Хреста України та наукових співробітників музею.

Загалом ситуація щодо надходження листів із території України залишається сталою.

Співпраця з державними та громадськими організаціями України й інших держав

Перелік установ, які у 2019 р. звернулися до музею, подаємо в Таблиці 4.

Таблиця 4

Організація	Кількість запитів
Міністерство оборони України	2
Військкомати України	7
Інститут національної пам'яті України	9
Інститут історії України НАН України	2
Судові, адвокатські установи України	4
Служба розшуку Товариства Червоного Хреста України	69
Органи місцевого самоврядування	2
Управління праці та соціального захисту населення	1
Громадські та пошукові організації	30
Архівні установи	1
Наукові співробітники НМІУДСВ	40
Організація	Кількість запитів
Посольство Російської Федерації	1
Центр історії народів Росії (м. Москва)	2
Військкомати Російської Федерації	3
Загалом:	165

У 2019 р. музей, як і в попередні роки, отримував запити від Міністерства оборони України, військкоматів, громадських та пошукових організацій тощо.

Цього року також надійшли запити на встановлення долі, місця поховання та місця проживання родичів полеглих воїнів від Посольства України в Киргизській Республіці (через Міністерство закордонних справ України) та Посольства Російської Федерації в Україні. У відповіді на комплексне звернення Міністерства закордонних справ України про місце поховання воїнів-киргизів на території України містилася інформація про долю та адресу поховання 243 військово-службовців, загиблих і похованих на території України [12].

Тісні зв'язки поєднують музей з Українським інститутом національної пам'яті, який спрямував до нього лист і списки колишніх в'язнів табору для військовополонених, що існував на норвезькому о. Енгелей. Лист надійшов в Україну від ГО «Українська громада в Норвегії».

Із загальної кількості (535 осіб) науковці музею виокремили 165 представників України, жителів 20 областей. У результаті дослідницької роботи з'ясовано, що більшість загиблих на о. Енгелей військовиків вважалися зниклими безвісти або не були згадані в жодних документах воєнного часу. Лише одиниці зі списку значаться загиблими в німецькому полоні. Серед жертв – п'ять цивільних осіб.

Як і в попередні роки, музей контактував із пошуковцями, відповідаючи на індивідуальні та колективні запити.

Працюючи над запитом групи «Пошук воїнів з Казахстану», музейники встановили долю червоноармійця 335-го стрілецького полку 50-ї стрілецької дивізії Жабая Хельжанока, 1913 р. н., уродженця с. Гениченка Гур'євської області Казахстану. Науковці музею з'ясували, що Жабай Хельжанок загинув 18 квітня 1944 р., похований у м. Київ, у братській могилі Військового меморіалу Дарницького кладовища [13].

У 2019 р. співробітники науково-дослідного відділу з питань військових втрат України та історичної пам'яті відпрацювали 40 звернень своїх колег, які створюють нові музейні експозиції та виставки, комплектують і атрибутують музейні колекції тощо.

Програми пошуково-дослідницької діяльності

Науково-документальний пошук здійснюється за програмами: «Відновлення родинних зв'язків», «Родина шукає солдата», «Братська могила», «Соціальна допомога членам родин загиблих воїнів», «Війна. Полон. Пам'ять».

У межах програми «Відновлення родинних зв'язків» разом зі Службою розшуку Товариства Червоного Хреста України було проведено роботу з установами доль і місць поховання 69 військовослужбовців, які загинули в роки Другої світової війни. У документальному фонді музею виявлено документи, завдяки яким вдалося з'ясувати долю 34 військовослужбовців.

Програма «Родина шукає солдата» передбачає пошук полеглих воїнів відповідно до звернень від членів сімей. У 2019 р. було надано інформацію про долі 135 військовиків, про яких родичі раніше не мали жодної звістки.

Ще одним проектом дослідницької діяльності, над яким відділ працював упродовж року, є програма «Братська могила». Головна мета напряму – встановлення та підтвердження місця поховання воїна. До цього розділу також можна зарахувати запити про пошук родичів полеглих, надіслані пошуковими організаціями, які перепоховують останки бійців, знайдених нині на полях колишніх боїв.

«...Учора ми їх відспівали та поховали. Тих самих 257 забутих, затоптаних і тисячі разів переїжджених тракторами червоноармійців, які загинули наприкінці війни – з лютого по квітень 1945 р. – біля с-ща Пампалі Салдуського району Латвії», – написав один із членів латвійського пошукового загону «Легенда».

Навесні 2018 р. під час ремонту дороги за 200 м на північ від х. Талівалди Пампальської волості Салдуського краю під полотном дороги було виявлено масове військове поховання. Упродовж 2019 р. пошуковим загonom «Легенда» в результаті трьох експедицій із братських могил під полотном дороги були екстеровані останки 257 військовослужбовців Червоної армії. З ними було виявлено дев'ять орденів і медалей, п'ять знаків «Гвардія», рештки червоноармійської

книжки і двох солдатських медальйонів. Імена лише сімох солдатів вдалося встановити.

Одним із загиблих був українець – рядовий Володимир Іванович Верескун, 1926 р. н., уродженець Тельманівського району Сталінської (нині – Донецька) області, стрілець 952-го стрілецького полку 268-ї стрілецької дивізії. Убитий 2 лютого 1945 р. Нагороджений медаллю «За відвагу» – за те, що в бою 28 грудня 1944 р. першим пішов в атаку, подаючи приклад решті бійців... [14].

Співробітникам музею вдалося відшукати сповіщення про загибель 19-річного Володимира Верескуна, яке отримала його сестра Олена Іванівна, на той час жителька с. Приморське Тельманівського району Сталінської області.

У сповіщенні вказувалося, що полеглого поховано на братському кладовищі с-ща Пампалі Салдуської волості Езерського повіту Латвійської РСР. Судячи з наведених фактів, останки воїнів із поховання біля х. Талівалди мали перенести на братське військове кладовище в с-щі Пампалі, але з невідомих причин цього не зробили, тому значна кількість воїнів залишилася на місці ліквідованого на папері братського поховання. Такі випадки варварського поводження з могилами, на жаль, відомі нам і у власній країні.

У межах музейної програми «Братська могила» 2019 р. було встановлено місця поховань 56 воїнів, полеглих на території України та інших держав.

За програмою «Соціальна допомога членам родин загиблих воїнів» відпрацьовуються запити, які надходять від державних установ та громадських організацій, а також від родичів бійців. У таких зверненнях містяться прохання надати інформацію та копії документів про загибель рідних для правової підтримки: щодо вирішення питань спадку, надання пільг членам родини полеглого тощо. Упродовж 2019 р. було відпрацьовано 17 таких запитів.

Від 2018 р. в музеї діє програма «Війна. Полон. Пам'ять». Проводячи дослідження за цим напрямом, співробітники встановили долі 196 бранців – уродженців України або призваних із її території і загиблих у нацистських таборах для військовополонених.

У 2019 р. до електронної бази даних військовополонених – уродженців України, були занесені дані про 678 бійців – в'язнів таборів для військовополонених: Дахау та Нойгаммер (Німеччина), шталаг № 355 Проскурів / Раків (Україна), табір на о. Енгелей (Норвегія), Наутсі (Мурманська область, Російська Федерація) та дулаг-100 (м. Порхов, Російська Федерація).

Аналіз науково-дослідної роботи з установами доль загиблих за 2019 р. свідчить про актуальність теми та необхідність такої діяльності, особливо за нинішніх обставин, коли вже шість років триває збройний конфлікт на Сході України.

Ця робота спрямована передусім на збереження історичної пам'яті про Другу світову війну та внесок України в розгром нацизму. Ми маємо не забувати: тільки в тій країні, де пам'ятають про загиблих, будуть ті, хто захищатиме живих.

Джерела та література:

1. Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс (далі – НМІУДСВ). – Науково-дослідний відділ з питань військових втрат України та історичної пам'яті (далі – НДВ). – Лист-запит № 475/2019 р.
2. Там само. – Лист-запит № 988.
3. Там само. – Лист-запит № 1025.
4. Там само. – Лист-запит № 1037.
5. Там само. – Лист-запит № 931.
6. Там само. – Лист-запит № 344.
7. Там само. – Лист-запит № 830.
8. Там само. – Лист-запит № 318.
9. Там само. – Лист-запит № 396.
10. Там само. – Лист-запит № 825.
11. Таблиці територіальних типових поділів / І.І. Багрій, А.Г. Бровкін, Л.В. Головіна, І.Я. Зарічняк, О.К. Коваленко; НАН України, НБУВ; Голов. ред. О.С. Онищенко. – К.: НБУВ, 2004. – С. 555–603.
12. НМІУДСВ. – НДВ. – Лист-запит № 1188 за 2018 р.
13. Там само. – Лист-запит № 370.
14. Там само. – Лист-запит № 483.

© **Наталія ФІЛАТОВА, Лариса НЕСТЕРУК**

**АНАЛИЗ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ
НАЦИОНАЛЬНОГО МУЗЕЯ ИСТОРИИ УКРАИНЫ
ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ ПО УСТАНОВЛЕНИЮ СУДЕБ
ПОГИБШИХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ И ВЫЯВЛЕНИЮ
ДОКУМЕНТОВ О ГИБЕЛИ
ЗА 2019 г.**

Проанализирована поисковая деятельность научных сотрудников музея, направленная на установление судеб погибших комбатантов в годы Второй мировой войны. Поднят вопрос необходимости проведения такой работы для современного общества. Рассмотрены направления научно-документального поиска по установлению судеб погибших военнослужащих и выявлению документов о погибших в рамках историко-социологического исследования по теме «К вопросу исторической памяти о войне в Украине». Обобщены результаты научно-исследовательской деятельности по установлению судеб погибших бойцов в 2019 г.

Ключевые слова: *запрос-обращение, увековечение памяти, человеческие потери, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне.*

© *Natalia FILATOVA, Larysa NESTERUK*

ANALYSIS OF THE RESEARCH WORK OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE IN THE SECOND WORLD WAR TO DETERMINE THE FATE OF DECEASED MILITARY PERSONNEL AND IDENTIFYING DOCUMENTS ABOUT THE DEATH FOR 2019

The research activity of the museum's scientists aimed at establishing the fate of deceased military personnel during the Second World War was analyzed. The issue of the need to conduct such work for modern society has been initiated. The directions of the scientific and documentary search on determining the fate of the fate of deceased military personnel and identifying documents about the fallen persons within of historical and sociological research on the topic "On the question of the historical memory about the war in Ukraine" are considered. The results of the research activity on the determination of the fate of deceased military personnel in 2019 are summarized.

Keywords: *request form, perpetuating memory, human losses, National Museum of the History of Ukraine in the Second World War.*